

Vědci i zástupci vlád se shodují: invazní nepůvodní druhy představují celosvětovou hrozbu pro přírodu, ekonomiku, potravinovou bezpečnost i lidské zdraví

8.9.2023 - | Ministerstvo životního prostředí ČR

Na přelomu srpna a září proběhlo v Bonnu 10. plenární zasedání Mezivládní platformy pro biologickou rozmanitost a ekosystémové služby (IPBES-10). Jeho nejvýznamnějším výstupem je přijetí hodnotící zprávy o invazních nepůvodních druzích a jejich kontrole.

„Invazní nepůvodní druhy představují velkou hrozbu pro biologickou rozmanitost a mohou způsobit nevratné škody na přírodě, včetně lokálního i globálního vymření druhů, a také ohrozit kvalitu lidského života,“ uvedla profesorka Helen Royová (Velká Británie), která práci na zprávě řídila spolu s profesorem Anibalem Pauchardem (Chile) a profesorem Peterem Stoettem (Kanada).

Shrnutí hlavních sdělení zprávy IPBES o invazních nepůvodních druzích a jejich kontrole pro tvůrce strategií, koncepcí, programů, projektů i pro každodenní činnost je k dispozici na stránkách platformy: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7430692>. Zprávu vypracovalo během více než čtyř let 86 expertů z 49 zemí celého světa. Zapojili se také renomovaní odborníci z České republiky: Mgr. Jana Müllerová, Ph.D. z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Ing. Jan Pergl, PhD. a prof. RNDr. Petr Pyšek, CSc. z Botanického ústavu Akademie věd ČR a Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Celkově zpráva vychází z více než 13 000 informačních zdrojů, což z ní činí nejkomplexnější hodnocení invazních nepůvodních druhů, jaké kdy bylo na světě provedeno.

Invazní nepůvodní druhy se řadí mezi pět nejvýznamnějších přímých příčin celosvětového úbytku biologické rozmanitosti (vedle změn ve využívání území, přímého využívání organismů, změny klimatu a znečištění). Podle nové zprávy IPBES bylo v důsledku lidské činnosti již více než 37 000 druhů zavlečeno mimo původní areál rozšíření. Více než 3 500 z nich se stalo invazními: v novém prostředí se usadily, šíří se a negativně působí na přírodu a často i na lidskou společnost. Zmíněné druhy mají na svědomí více než polovinu případů celosvětového vymření planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů a související ekonomické náklady převyšují 423 miliard USD ročně, tedy kolem 9,4 bilionů Kč, což odpovídá přibližně čtyřnásobku příjmů státního rozpočtu ČR.

Zpráva konstatuje, že počet invazních nepůvodních druhů se celosvětově zvyšuje a s ním rostou i jejich negativní dopady. Očekává se navíc, že expanzi invazních druhů bude umocňovat růst průměrných teplot v důsledku klimatických změn. Napomáhají tomu také zrychlující se globální ekonomika, nárůst obchodu a cestování nebo demografické změny. Ačkoliv dopady invazních druhů se na různých místech na světě liší a často jsou lokální, ušetřena nebyla žádná část planety – postižena je dokonce už i Antarktida.

Invazní nepůvodní druhy způsobují škody v zemědělství, lesnictví, vodním hospodářství i ve zdravotnictví: za všechny jmenujme alespoň nepůvodní druhy komárů šířící nemoci jako jsou malárie, zika nebo západonilská horečka. Celosvětově nejrozšířenějším suchozemským invazním nepůvodním druhem je tokozelka nadmutá (*Pontederia crassipes*), známější jako vodní hyacint, v závěsu za ní jsou kvetoucí keř libora proměnlivá (*Lantana camara*) a krysa obecná (*Rattus rattus*).

Dobrou zprávou je, že pro nakládání s invazními nepůvodními druhy existují účinná řešení. Vůbec nejlepším a nejlevnějším z nich zůstává prevence, tedy například zajištění biologické bezpečnosti na hranicích a přísně prováděné kontroly dovozu.

Zpráva poukazuje na příklady, kdy se podařilo šíření druhů zabránit díky včasnému odhalení a pohotovému reakci. Pokud se již druhy rozšíří, je třeba je regulovat, jejich šíření omezovat a případně je z prostředí odstraňovat. Obnova (a udržení stávajících) ekosystémů, které jsou nyní v Evropské unii diskutovaným tématem, může uvedená opatření nejen správným způsobem podpořit, ale také zvýšit odolnost přírody vůči novým invazím.

Pro Českou republiku bylo významným milníkem v nakládání s nepůvodními a invazními druhy přijetí nového zákona č. 364/2021 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s implementací předpisů Evropské unie v oblasti invazních nepůvodních druhů, platného od roku 2022. Na základě těchto evropských předpisů a nového zákona byl v roce 2023 schválen Akční plán pro řešení problematiky prioritních způsobů šíření invazních nepůvodních druhů v České republice (podrobněji zde:

https://www.mzp.cz/cz/news_20230614_Biologickym-invazim-se-bude-aktivne-predchazet-Vlada-schvalila-Akcní-plan), jehož stěžejními opatřeními jsou posílení informovanosti veřejnosti a její zapojení v rámci tzv. občanské vědy nebo zefektivnění kontrol na hranicích. Dalšími metodickými dokumenty, které pomohou v boji proti šíření široce rozšířeným invazním nepůvodním druhům, jsou v letošním roce vydané zásady regulace pro pajasan žláznatý a bolševník velkolepý (https://www.mzp.cz/cz/news_20230802_MZP-vydava-prvni-zasady-regulace-pro-bolsevník-a-pajasan). Postupně budou vznikat další zásady regulace pro široce rozšířené druhy.

Mezivládní platforma pro biologickou rozmanitost a ekosystémové služby (IPBES)

Platforma vznikla roku 2012 s cílem propojit vědu, praxi a politiku tak, aby mohla být rozhodnutí v oblasti ochrany biologické rozmanitosti dostatečně podložena odbornými poznatky. Jejími členy je již 143 států světa a mezi pozorovatele patří mnoho významných mezinárodních, vědeckých či neziskových organizací.

Nejvýznamnějším výstupem činnosti platformy je Globální hodnoticí zpráva o biologické rozmanitosti a ekosystémových službách (https://www.mzp.cz/cz/globalni_hodnotici_zprava). Tento přelomový dokument z roku 2019 upozorňuje na to, že se celosvětově zhoršuje stav přírody, a tudíž se snižují přínosy, které příroda poskytuje lidem a které jsou pro společnost životně důležité. Řešení podle zprávy představuje zásadní obrát vývoje lidské civilizace směrem k udržitelnosti na hospodářské, společenské i politické úrovni.

Zprávy IPBES vycházejí z nejkvalitnějších dostupných vědeckých poznatků, na jejich přípravě se společně podílejí stovky odborníků z celého světa a výstupy procházejí důkladným recenzním řízením. Díky tomu se staly zcela rozhodujícím zdrojem vědeckých informací o biologické rozmanitosti a podkladů pro rozhodování v rámci souvisejících mezinárodních úmluv, jako je například Úmluva o biologické rozmanitosti (obdobně jako jsou výstupy Mezivládního panelu pro změnu klimatu, IPCC podkladem pro rozhodování smluvních stran Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu a její Pařížské dohody). Právě klíčová sdělení Globální hodnoticí zprávy IPBES představovala vědecky a odborně podložený základ Kchun-mingsko-montrealského globálního rámce pro biologickou rozmanitost, který byl přijat v prosinci 2022 v kanadském Montrealu na patnáctém zasedání konference smluvních stran úmluvy (https://www.mzp.cz/cz/news_20221219-Svet-se-v-Montrealu-dohodl-na-zachrane-a-obnove-zive-prirody).

https://www.mzp.cz/cz/news_20230904